

Драгана В. Тодоресков

ВЛАСТИТИ ДЕТАЉИ ВЕЛИКЕ СЛИКЕ СВЕТА

(Маја Ердeљанин: *Драги дневнике / Dear Diary* (2006–2023), Музеј савремене уметности Војводине, Нови Сад, 2023)

Ум ужурбано заборавља јуче, брише прошлост да би могао да функционише данас нереално се уздајући у сјекундарну будућност.

Маја Ердeљанин

Никада нисам писала текст за каталог изложбе. Наравно, никада нисам писала о каталогу, а и не знам како бих, будући да је он углавном намењен посетиоцима изложби, дакле, лишен књижевних елемената (изузев ако његов увод није написан у форми есеја). Стога сам пред књигом/каталогом *Драги дневнике / Dear Diary* (2006–2023) Маје Ердeљанин показала ону радозналост коју доживљава критичарка када се нађе пред књижевним текстом интерполираним међу ликовним прилозима који су настајали током ауторкине седамнаестогодишње уметничке каријере. Неки од радова колажирани су различитим материјалима (картама

с путовања, улазницама, рачунима итд.). Док пажљиво посматрам илустрације каталога (или је пак текст дневника оно што илуструје његову ликовну садржину), размишљам о концепту Маје Ердeљанин. Посебно о два пројекта: "Color Therapy" и „Драги дневнике“. Сама њихова отворена форма и незавршеност привлаче пажњу, али „трајни час уметности“, термин познат из неоавангарде (с којом ауторка и те како има додирних тачака), указује да је и отвореност дневника концепт. *To be continued...*

Зашто пишемо дневнике? Зашто мемоаре? Зато што желимо да документујемо, или да се из личне перспективе осврнемо на ишчезло време, оно у којем смо били актери или посматрачи, оно које тумачимо на свој, непоновљив начин. Тако ће се у дневничким записима Маје Ердeљанин – који додуше не прате хронологију догађаја, али зато покушавају да дају сликовите одговоре на разне годишњице, светске дане различитих феномена – наћи забележени датуми и догађаји који су оставили трајни утисак на ауторку. Одмах на почетку, у интервјуу Владимиру Митровићу, она ће рећи:

Схватила сам да је сваки дан некоме важан, свака тема вредна размишљања, да сваки дан неко слави, а да су моји важни дани само Нова Година, неки рок за завршетак гола, годишњица, планирана прослава. Зайшла сам се где несћане оних осталих шрића шездесет. Шта се с њима догоди? Зар нису и они једнако важни?

Одговор на питање лежи у кратким формама које Маја Ердељанин пише: да, важни су, јер чине део живота, јер наводе на размишљање, јер се могу повезати са „задатим темама” које намећу бројне светске организације. Коначно, јер их је могуће посвојити или кроз њих наведене „дане свега и свечега” посматрати с благом иронијом, тумачити их као отклон од бесмисла. Одликује их јасна, женска перспектива и наглашена осећајност, као и смисао за детаље. Са записима о светским празницима она укршта своје дане, духовито их именујући. Тако ће након Светског дана за искорењење сиромаштва (датираног 17. октобра 2011) и Светског дана уметника (датум је 25. октобар 2015) уследити три дана у низу ауторкиног живота које ће она назвати: „Мој дан потписа”, „Мој дан раскида” и „Мој дан нервног слома” (дати су: 28, 29. и 30. октобар 2013, а ауторка испод сваког од наведених наслова назначавача: *Тринаест*). Тако, рецимо, читамо о Браци који свира мандолину (тема је сиромаштво), потом о заљубљеном концептуалном муралисти (тема је Светски дан уметника), а затим о недаћама на послу и у љубавном животу које сустижу нараторку.

Да ли је време варљива категорија? На основу онога што нам Маја Ердељанин предочава ређајући своје приче, описе, утиске, али и цртеже, слике, колаже, рекли бисмо да јесте. Све се може збити изненада, али, с друге стране, неки догађаји су унапред планирани и доследно изведени (путовања, изложбе итд.). Ипак, њихово напоредно појављивање и значај који имају за ауторку говоре о томе да све може бити предметом приче:

У сусрет ми долазе два ѧара дирекћорских цићела. То су оне ућланћане цићеле шћо се носе само пре ћодне, до ћословној ручка. Црне или браон, с ошћрим ивићама. Дуће и ћљоснаће, али не и шими. На самом врху се одлучно завршавају ћравоћаоним врхом. Лиће на шлейере са Дунава. („Светски дан навикавања. Дирекћорска улица”)

Полазећи, дакле, од наоко неупечатљивих и грађанству ирелевантних детаља (обуће, одеће), ауторка је регистровала озбиљна лица која носе квазитежину светских брига моћника и често, испоставиће се, као у години тринаестој, господара наших живота. Ако бисмо посматрали форму „Директорске улице”, рекли бисмо да она, за разлику од приче о Браци и сна о заљубљеном муралисти, не поседује наративну конструкцију – више је реч о подстреку за есеј. И збиља: белешке су каткад дате у овој форми или у описима, дијалозима итд. Но, све је то део дневника, јер дневник, вели нам Маја Ердељанин, баш као и Нани Морети давне 1993. године (филм *Caro Diario*), јесте растељив жанр који радо упија краће и дуже књижевне облике.

Мају Ердељанин с италијанским глумцем, сценаристом и редитељем повезује управо духовитост која варира од безазленог смеха („Формулари са кијавицом”, „Изгубљена мисао” и др.) до цинизма, па и аутоироније. На Светски дан медицинских

сестара (12. мај 2009) она бележи једну друштвену аномалију дубоко укорењену у балкански менталитет:

У болници је сцројо усџановљена хијерархија. Пацијенти и њихови ближњи се на ходницима улајују белим клочицама било кој раніа. Сразмерно тежини болести, смеју се њиховим шалама јласније или тише. [...] Уз колена белих манџила весело се њишу шарене кесе. У њима су поклони који не значе захвалност већ нагу да ће ово бити дан када ће добити ошћусну листу од болести. Несџају низ ходник. Чујем своје име преко разјласа. Ошварам враћа с невеселим осмехом и из шорбе вадим шарену кесу.

Својим дневником ауторка нас је прошетала кроз различите државе, градове, упознала с мноштвом познатих и мање познатих уметника, описала просторе и утиске са изложби, али није пропустила да се, с времена на време, отвори, да опише своја осећања, надања и страхове, живот који незауостављиво јури и који треба укротити писањем и сликањем као начинима да му се подари виши смисао од једноставне свакодневице. Љупко, разиграно, с осећајем за меру и стилски углачано, њен ће дневник бити сведочанство не само „живота једне Маје” него и времена (Дана мрмота) у којем се та иста Маја (не) сналази.

Од глобалних тема односно светских дана свега и свачега, дакле, од макроплана ка унутрашњем импулсу који је неусиљено наводи да промишља властите садржаје, Маја Ердељанин нам дарује несвакидашњу прозу за коју се искрено нада да у библиотекама неће бити заведена као каталог него као стваралачки импулс врсне сликарке која по трећи пут узима језик, односно писање као медиј уметничког израза, или пак уметничке игре без граница, без рокова, без пунктума, игре са читаоцем који се нада да ће једном, кад се догађаји и емоције нагомилају, моћи да чита неку нову исповест или какву другу прозну форму којој ауторка прибегава. Чак и ако је не буде могао дефинисати (као што ауторка ових редова није склона теоријским фиокама), њему ће читалачко задовољство пробудити интересовање за трајним часом уметности, за концептуалном уметношћу какву нам је Маја Ердељанин представила, за питањима која су пре ње постављали неоавангардисти (Јудита Шалго, Мирослав Мандић, Владимир Копицл): трајање уметности у времену (литература) и простору (сликарство), те њихова комбинација. Иако нас на самом почетку уверава да ликовни радови који „ките” текстове немају везе с оним што је написано, то је још један вид игре са читаоцем: *пронађи адекватну илустрацију за оно што си прочиџао/прочиџала*. Тако *Драги Дневниче* постаје интерактивна књига за пробрану публику, а Маја Ердељанин, чини се, за друкчијим читалаштвом не жуди.